

ลักษณะเด่นและองค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานตำรายา โบราณอีสาน จังหวัดบุรีรัมย์

The Dominant feature and Body of Knowledge Appearing in the Palmleaf Manuscript of Isan Ancient Medicinal Texts in Buri Ram Province

พิพัฒน์ ประเสริฐสังข์¹ / ศรัญญา มณีทอง²
Phiphat Prasertsang¹ / Saranya Maneethong²

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์ 31000, ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Science, Buriram Rajabhat University, Buri Ram 30000, Thailand
² คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์ 31000, ประเทศไทย
Faculty of Science, Buriram Rajabhat University, Buri Ram 30000, Thailand

Corresponding author. Email: phiphot.pr@bru.ac.th

Received: March 28, 2023

Revised: April 17, 2023

Accepted: April 29, 2023

Abstract

This research aimed at transcription of the ancient medical texts from palm leaf manuscript and study of the knowledge and wisdom from medical ancient texts by means of transcribing and studying the knowledge from two bundles of palm leaf manuscript at Wat Manee Chan, Phutthaisong district, Buri Ram province. The results showed that in transcription of dharma script from palm leaf manuscripts, a one-time transcription method was used. It was a blended transcription of the original manuscript and some suitability for recording in the current Thai language and attempt had been made to preserve the orthography of the old writing in some of the original words and some words are recorded in modern Thai for the general public to be able to understand. As for the essence of knowledge and wisdom that appeared in the manuscript, it was found that naming

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การแปลตำรายาโบราณและการวิเคราะห์หาสารสำคัญในการออกฤทธิ์ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสืบสานภูมิปัญญาชุมชน วัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

of diseases and symptoms had specific forms of language. The languages used in this medical ancient text were traditional Isan languages and the Dhamma-Isan script was recorded. The form of treatment ranged from using a single medicine dose to the treatment to multiple medicine doses. The use of a variety of medicines, divided into plant objects, animal objects, elemental objects, and there was a solvent to mix medicine together, namely sap water. As well as to strengthen the morale of the ill patient in the treatment, there were incantations and rituals.

Keyword: transcription of ancient medical texts, palm leaf manuscript, ancient medical texts.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปริวรรตคัมภีร์ใบลานประเภทตำรายาโบราณ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลานประเภทตำรายาโบราณ โดยได้เลือกปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานสันประเภทตำรายาจำนวน 2 ผูก (2 ฉบับ) จากวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า การปริวรรตตัวอักษรธรรมจากคัมภีร์ใบลานใช้วิธีถอดความครั้งเดียว โดยเป็นการถอดความแบบผสมผสาน ระหว่างการถอดความจากต้นฉบับเดิมและความเหมาะสมบางประการสำหรับการบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน พยายามรักษาอักษรวิธิตามการเขียนแบบเก่าในบางคำซึ่งเป็นคำดั้งเดิม และบางคำบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันเพื่อคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ ส่วนสาระตถะความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน ปรากฏการเรียกชื่อโรคและลักษณะอาการมีรูปแบบเฉพาะทางภาษา ภาษาและตัวอักษรที่ใช้จารตำรายาฉบับนี้เป็นภาษาอีสานดั้งเดิม และใช้อักษรธรรมอีสานในการบันทึก รูปแบบการรักษา มีตั้งแต่การไชยาขนานเดียว ไปจนถึงการรักษาที่ต้องไชยาหลายขนาน การนำใช้ตัวยาก็หลากหลาย โดยแบ่งเป็น พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ และมีตัวทำละลายผสมยาให้เข้ากันคือน้ำกระสายยาตลอดจนเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้คนเจ็บไข้ในการรักษาที่มีคาถาอาคมและการประกอบพิธีกรรมเข้ามาด้วย

คำสำคัญ: การปริวรรต, คัมภีร์ใบลาน, ตำรายาโบราณอีสาน

บทนำ

องค์ความรู้ภูมิปัญญาของมนุษย์นั้น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน มีการสั่งสมสืบสานและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันองค์ความรู้เหล่านั้นถูกลดบทบาทลงและกำลังจะเลือนหายไปด้วยเหตุผลบางประการ ในปัจจุบันแหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ นั้น ก็เปรียบเสมือนภาษาที่บรรจ้องค์ความรู้นานาประการอยู่มากมายนับไม่ถ้วน ซึ่งคนในปัจจุบันสามารถนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของผู้คนในอดีตประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดีจึงถูกจัดไว้เป็น “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม” หรือ “ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม” หรือ “มรดกทางวัฒนธรรม” ของแต่ละชาติ

เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมตลอดจนเป็นเอกสารขั้นต้นที่มีความสำคัญต่อแวดวงวิชาการด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตมีการบันทึกความรู้ ความคิด วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม บทสวด ตำรายา วิถีชีวิตและการสร้างสรรค์ของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งจะบันทึกเรื่องราวต่างๆ โดยใช้ตัวอักษรที่สืบทอดและใช้ในวัฒนธรรมของตน ตัวอย่าง เช่น อักษรขอม อักษรธรรม อักษรไทยน้อย องค์ความรู้ที่หลากหลายสามารถจำแนกสาระความรู้ที่บันทึกในใบลานได้หลายหมวดหมู่ Thamwat (1994, p. 10) กล่าวว่า คัมภีร์ใบลานมีบทบาทสำคัญต่อผู้อ่านและชุมชนที่เป็นเจ้าของวรรณกรรม เพราะมีบทบาทที่จะจรรโลงใจผู้อ่านเป็นสำคัญ ซึ่งในอดีตผู้ที่สามารถอ่านตัวอักษรเหล่านี้ได้ก็เห็นจะมีแต่ผู้ที่มีความรู้ผ่านการบวชเรียนมาก่อนซึ่งเป็นส่วนน้อย สิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพการเรียนรู้ในอดีตได้เป็นอย่างดี “วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทต่อผู้อ่านและชุมชนที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมหลายประการ สังคมไทยในอดีตผู้อ่านออกเขียนได้ เป็นเพียงกลุ่มน้อยที่จำกัดในหมู่ผู้นำ พระภิกษุและผู้บวชเรียน ประชาชนทั่วไปรับรู้รสวรรณกรรมต่างๆ โดยการฟังจากผู้อ่านหนังสือแตก (ชำนาญการอ่าน)”

Nathalang (2001, pp. 47 - 48) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีระบบการสืบสานวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมจากบรรพชนที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่ง คือ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานที่รู้จักกันทั่วไปว่า “หนังสืออ้อม” ในการจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานนิยมใช้อักษรธรรมสำหรับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ บทสวด ในพิธีกรรมและคาถาอาคม และใช้อักษรไทยน้อยในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย โคลง กาพย์ ร่าย ร้อยแก้ว คำสอนต่างๆ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยอีสาน ผสมคำบาลีสันสกฤต กล่าวโดยในสารประโยชน์หนังสืออ้อมเป็นจุดคงคลังความรู้และภูมิปัญญาอันหลากหลายที่ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นเครื่องมือการดำรงชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม หมู่บ้าน เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี การรักษาโรค การปกครอง และเศรษฐกิจ หนังสือเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษา และนำไปใช้สืบทอดมาแต่ปัจจุบันจึงเป็นหนังสือสำคัญของคนอีสานที่มีส่วนในการบันทึก และปลูกฝังทัศนคติของประชาชนชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ปรากฏในคัมภีร์ใบลานนั้นใช้ภาษาที่ทันสมัยในการบันทึกเรื่อง ภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาที่ไม่ถูกนำไปใช้ในปัจจุบัน คนทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่อยู่ข้างในได้ มีเพียงบุคคลบางส่วนที่ทำงานด้านการอนุรักษ์เอกสารโบราณที่ปฎิรรอดอดแต่คัมภีร์ใบลานซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก บุคลากรด้านนี้จึงไม่เพียงพอ งานวิจัยนี้จึงเล็งเห็นความสำคัญของการปฎิรรอดองค์ความรู้ที่อยู่ในคัมภีร์ใบลาน โดยมุ่งไปที่การปฎิรรอดคัมภีร์ใบลานประเภทตำรายา

การปฎิรรอดตำรายาโบราณ ซึ่งตำรับยาโบราณในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นที่ประชาชนชาวบ้านได้เป็นผู้ค้นพบการรักษาโรคนั้นๆ โดยในการปฎิรรอดตัวอักษรธรรมจากคัมภีร์ใบลาน เป็นวิธีการถอดความครั้งเดียว ซึ่งเป็น การถอดความแบบผสมผสานระหว่างการถอดความจากต้นฉบับเดิมและความเหมาะสม บางประการสำหรับการบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เนื่องจากภาษาที่ปรากฏในเอกสารใบลานเป็นภาษาถิ่นซึ่งการออกเสียงวรรณยุกต์แตกต่างจากภาษาไทย ขณะเดียวกันภาษาที่ใช้ในการปฎิรรอดเป็นภาษาไทยปัจจุบัน จึงพยายามรักษาอักขรวิธีตามการเขียนแบบเก่าใน

บางคำซึ่งเป็นคำดั้งเดิม และบางคำบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันเพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถอ่านทำความเข้าใจได้ (Chanawet, 2009)

มีนักวิชาการได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านแพทย์พื้นบ้านดังต่อไปนี้ การศึกษาดำรายนามโบราณจากสมุดไทย ของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ในด้านภาษาและคติความเชื่อ สรุปผลได้ดังนี้คือ ด้านภาษาเป็นรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ การบันทึกตำรายาส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้ว อักษรวิธีที่ใช้ส่วนใหญ่ต่างจากปัจจุบัน การสะกดการันต์หรือประสมอักษรไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ถ้อยคำและภาษาเป็นสำนวนเก่าพื้นสมัย ด้านคติความเชื่อที่ปรากฏได้แก่ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องเคล็ด และข้อห้าม (Trichan, 1985) การศึกษาดำรายนามพื้นบ้านจากสมุดข่อย จากวัดบึง อำเภอลำลูกขัน จังหวัดนครราชสีมา ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เพื่อศึกษาภาษา วิธีการเขียน คติความเชื่อเรื่องการเกิดโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งปรากฏในตำรายาพื้นบ้านที่บันทึกไว้ในสมุดข่อย จำนวน 12 ฉบับ นอกจากนี้ยังศึกษาโลกทัศน์ของชาวบ้านบึงที่เคยได้รับการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรที่สอดคล้องกับตำรายาพื้นบ้านที่ศึกษา ใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเอกสารและวิจัยสนาม เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์และสถิติ ร้อยละ (Piyawit, 1989) และการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือชุด โดยมุ่งศึกษาหนังสือชุดหรือสมุดข่อยอันเป็นหนังสือโบราณของภาคใต้และสัมพันธ์หมอพื้นบ้าน วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อปริวรรต ตำรายาพื้นบ้านและบันทึกเป็นภาษาปัจจุบัน เพื่อจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการปริวรรต เป็นฐานข้อมูลและคลังข้อมูลประเภทเอกสาร และเพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเป็นองค์ความรู้โดยจำแนกตามสารัตถะเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นวิจัย และนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ (Sonpradit, 2003)

ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของคัมภีร์โหราศาสตร์ตำรายา จึงได้ทำการศึกษาปริวรรต โดยกรลงพื้นที่สำรวจและจัดระบบข้อมูลคัมภีร์โหราศาสตร์ในจังหวัดบุรีรัมย์ และคัดเลือกคัมภีร์โหราศาสตร์ที่มีสภาพสมบูรณ์เนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาการรักษาโรค โดยทำการปริวรรตคัมภีร์โหราศาสตร์จากวัดมณีจันทร์ บ้านมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ต่อไป

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์คัมภีร์โหราศาสตร์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ
2. ทำให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคของคนในอดีต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อปริวรรตคัมภีร์โหราศาสตร์ประเภทตำรายาโบราณฉบับวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากคัมภีร์โหราศาสตร์ประเภทตำรายาโบราณฉบับวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเอกสารที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ ในการวิจัยนี้ได้เลือกปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์ห้องคัมภีร์ความรู้ภูมิปัญญาในคัมภีร์ใบลานสันปะเภทตำรายาจำนวน 2 ผูก (2 ฉบับ) จารด้วยอักษรธรรมอีสาน จากวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

2. ขอบเขตด้านการศึกษา

2.1 ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกทำการปริวรรตถอดแปลจากตัวอักษรธรรมอีสาน มาเป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน

2.2 ศึกษาวิเคราะห์ห้องคัมภีร์ความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานสันปะเภทตำรายา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานในครั้งนี้เป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น คือ คัมภีร์ใบลาน ชนิดใบลานสัน หรือเรียกอีกอย่างว่าลานก้อม จารด้วยอักษรโบราณอีสาน (อักษรธรรมอีสาน) เนื้อหาเวชศาสตร์ ตำรายาโบราณ หลังจากท่อนุรักษ์ จัดระบบคัมภีร์ใบลาน ทำให้คณะทำงานสามารถคัดเลือกคัมภีร์ใบลานที่น่าสนใจและมีลักษณะทางกายภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เพื่อนำมาปริวรรต จัดรูปแบบ และสังคายนา วิธีการดำเนินงานมีดังต่อไปนี้

1. จัดระบบ แยกหมวดหมู่ และอนุรักษคัมภีร์ใบลาน และคัดเลือกเรื่องที่น่าสนใจมาปริวรรต

2. ปริวรรตคัมภีร์ใบลานที่คัดเลือกมา ได้แก่ คัมภีร์ใบลานขนาดสัน หรือเรียกอีกอย่างว่าใบลานก้อม เนื้อหาเกี่ยวกับเวชศาสตร์ตำรายาโบราณ จำนวน 2 ฉบับ

3. ตรวจสอบความถูกต้องในการปริวรรตและจัดรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านอักษรโบราณ

4. ปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

5. วิเคราะห์ห้องคัมภีร์ความรู้ภูมิปัญญาจากคัมภีร์ใบลานสันปะเภทตำรายาที่ได้จากการปริวรรต

ผลการศึกษา

ในบทความนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการปริวรรตและศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานปะเภทตำรายาของวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 2 ฉบับ ผลการศึกษาปรากฏดังต่อไปนี้

1.แนวทางการปริวรรตและเรียบเรียงตำรายาจากคัมภีร์ใบลาน

การปริวรรตและเรียบเรียงตำรายาจากคัมภีร์ใบลานได้ใช้แนวทางการถอดความแบบผสมผสานดังต่อไปนี้

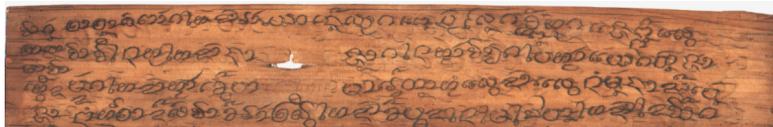
1.1 ปริวรรตตัวอักษรธรรมจากคัมภีร์ใบลาน โดยใช้วิธีถอดความครั้งเดียว โดยเป็นการถอดความแบบผสมผสาน ระหว่างการถอดความจากต้นฉบับเดิมและความเหมาะสมบาง

ประการสำหรับการบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ด้วยเหตุผลว่า ภาษาที่ปรากฏในเอกสารโบราณเป็นภาษาถิ่นซึ่งออกเสียงวรรณยุกต์แตกต่างจากภาษาไทย ขณะเดียวกัน ภาษาที่ใช้ในการปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน จึงพยายามรักษาอักขรวิธีตามการเขียนแบบเก่าในบางคำที่เป็นคำดั้งเดิม และคำทั่วไปบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันเพื่อคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ ส่วนการวางรูปสระและตัวสะกดที่วางไว้บนและล่างบรรทัด ซึ่งเป็นอักขรวิธีแบบอักษรธรรมอีสาน ไม่รักษาไว้เนื่องจากมีข้อจำกัดในระบบการสะกดคำที่แตกต่างจากภาษาไทยปัจจุบัน ตลอดจนระบบการพิมพ์จึงเขียนเป็นแบบภาษาไทยปัจจุบันแทน (Chanawet, 2009, p. 12)

1.2 การจัดรูปแบบการปริวรรตของตำรายาเพื่อคำนึงถึงผู้อ่านที่จะต้องเทียบเคียงตัวอักษรหรือเรียนรู้ลักษณะการถอดความและต้องการตรวจสอบความถูกต้อง จึงนำสำเนาต้นฉบับคัมภีร์ใบลานที่ทำการปริวรรตทุกใบลานมาจัดเรียงไว้ร่วมกับคำปริวรรต ซึ่งประกอบด้วย

1. สำเนาต้นฉบับเอกสารใบลาน เป็นข้อมูลรูปภาพที่ได้จากการสแกน
2. เลขบอกหน้าเอกสารใบลาน เช่น ใบลานที่ 1 หน้า 1
3. คำปริวรรตหรือคำที่ถ่ายทอดเป็นคำภาษาไทยปัจจุบัน โดยการปริวรรตแต่ละบรรทัดตามเอกสารโบราณ

ตัวอย่าง

ลานที่ 5 หน้า 1 (ยาคันทมลา, ยาเหือดซาง)

- บรรทัดที่ 1** ทาทง(นอก)แล ฯ พาก 1 ให้เอารากเสี้ยวเงินเสี้ยว 1 แก่นส้มลม 1 แก่นขี้หนู 1 แขน้ำกินแล
- บรรทัดที่ 2** ยาฝึในหู ให้เอางาช้าง 1 ในหมากฝ้าย 1 ใบหมากแปบ 1 ดัน
- บรรทัดที่ 3** สุมัด 1 ให้เอาหมากเชือบ้ามาเอ็ดต่างหม้อแล้วเอาน้ำมันงาดิบเป็น
- บรรทัดที่ 4** น้ำหุงทาศิแล ฯ ยาช้อากแล้ว ให้เอาขี้ปูดในไม่ไผ่บ้านให้เอาได้หียบ

1.3 คำชี้แจงเกี่ยวกับการแปลเป็นคำไทยปัจจุบัน

คำศัพท์ที่ใช้บันทึกในคัมภีร์ใบลานนั้นเป็นคำศัพท์ภาษาลาวซึ่งเป็นภาษาถิ่นที่ส่วนใหญ่นักติดตามเสียงที่ได้ยิน ไม่ว่าจะเขียน ชื่อยา ชื่ออาการ ชื่อโรค ระบบการสะกดคำไม่เหมือนกับภาษาไทยปัจจุบัน เช่น การบันทึกแบบโบราณไม่มีตัวควบกล้ำ สะกดบนบรรทัด สะกดใต้บรรทัด แต่ในการปริวรรตครั้งนี้ได้ปริวรรตแบบผสมผสานหรือถอดความครั้งเดียว คำส่วนมากที่ปริวรรตจึงถ่ายทอดเป็นภาษาไทยปัจจุบันได้ซึ่งไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำนั้น ๆ เช่น

เบ็	อ่านว่า	เป็ก	ปวิวรรตเป็น	เปลือก
ม๕๕	อ่านว่า	สะหมุด	ปวิวรรตเป็น	สมุทร
เว็๑๑	อ่านว่า	เข้าจ้าว	ปวิวรรตเป็น	เข้าจ้าว
ร็๑	อ่านว่า	ฮาก	ปวิวรรตเป็น	ราก
ต๑๑	อ่านว่า	พ้าว	ปวิวรรตเป็น	พ้าว
เด็	อ่านว่า	เคือ	ปวิวรรตเป็น	เคือ
เต็	อ่านว่า	เกือ	ปวิวรรตเป็น	เกือ
บ๑	อ่านว่า	ปา	ปวิวรรตเป็น	ปลา
เว็๑๑๑	อ่านว่า	เข้าหมื่น	ปวิวรรตเป็น	ขมื่น
ฉ็๑๑	อ่านว่า	ชีข้าง	ปวิวรรตเป็น	ชีข้าง

แต่บางคำยังคงรูปศัพท์ตามเสียงเดิม เช่น

แ๑๑๑	อ่านว่า	แม่เอ็ง	คงรูปศัพท์	แม่เอ็ง
อี๑๑	อ่านว่า	อีฮุม	คงรูปศัพท์	อีฮุม
แ๑๑๑๑	อ่านว่า	แก่นแซง	คงรูปศัพท์	แก่นแซง
ฉ๑๑๑๑	อ่านว่า	ชุมแสง	คงรูปศัพท์	ชุมแสง
วี๑๑๑๑	อ่านว่า	สีชมขึ้น	คงรูปศัพท์	สีชมขึ้น
โฮ๑	อ่านว่า	โฮย	คงรูปศัพท์	โฮย

2. ลักษณะเด่นและองค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์โอบสาน

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในตำรายามีกระบวนการและวิธีการรักษาที่หลากหลายตามแบบฉบับของหมอยาพื้นบ้านแต่ละบุคคล มีการใช้พืชสมุนไพร สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาอย่างเหมาะสม ตลอดจนลักษณะทางภาษาและตัวอักษรที่ใช้บันทึก

องค์ความรู้ก็เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน ประเด็นนี้จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระที่ปรากฏในตำรายาตามประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 การเรียกชื่อโรคและลักษณะอาการ

กลวิธีการตั้งชื่อโรค หรือลักษณะอาการที่ปรากฏในตำรายาโบราณนั้นมีรูปแบบเฉพาะทางภาษาในการเรียกชื่อ แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

2.1.1 ชื่อเฉพาะ

จากการวิเคราะห์ตำรายาในด้านการตั้งชื่อโรค ปรากฏว่ามีการตั้งชื่อแบบเฉพาะเจาะจง มีการนำใช้และเข้าใจความหมายของกลุ่มหมอยาพื้นบ้านในสังคมและวัฒนธรรมอีสาน เช่น

“คันทะมาลา/คันทะมาลาชุน” “ประดง/ป็นดง” “กระบูน”
 “ยากะเอ็น” “ออกเหือด/ออกเหือดจม” “สาระบาด”
 “พุทธรักษ์” “ยามีนทะกิด”

2.1.2 ชื่อที่บ่งบอกชื่อโรคหรืออาการ

จากการวิเคราะห์ตำรายาในด้านการตั้งชื่อโรค ปรากฏว่ามีการตั้งชื่อแบบบ่งบอกชื่อโรคหรืออาการ เช่น

“ยาชะดวง” (ริดสีดวง) “ยาแม่เอ็ง” (มะเร็ง)
 “ยานิว” “ยาไค” (ฟกช้ำ) “ยาตาเข้าฝ้า” (มองไม่ชัด)
 “เป็นเปลี่ย” (อัมพฤกษ์ อัมพาต) “ซีเอื้อน” (เรื้อน)
 “ไข่ออกฮ้อน” (ไข่อกร้อน) “ยากะหืดกะยื้อ”

2.1.3 ชื่อบอกอาการของโรคแล้วตามด้วยอวัยวะที่เกิดโรค

จากการวิเคราะห์ตำรายาในด้านการตั้งชื่อโรค ปรากฏว่ามีการตั้งชื่อแบบบอกอาการหรือลักษณะของโรคและตามด้วยอวัยวะที่เกิดโรคหรืออาการนั้น ๆ เช่น

“เจ็บแหว่” (ปวดฟัน) “ชะดวงดั่ง” (ริดสีดวงจุมก)
 “กางเลือดออกแหว่” (เลือดออกตามไรฟัน)
 “เสียบหัวฝ้ายเดียว” (ปวดหัวข้างเดียว) “ผีในท้อง” “ผีในหู”

2.1.4 ชื่อบอกอาการหรือลักษณะของโรคและตามด้วยการเปรียบเทียบ

จากการวิเคราะห์ตำรายาในด้านการตั้งชื่อโรค ปรากฏว่ามีการตั้งชื่อแบบบอกอาการและตามด้วยการเปรียบเทียบ เช่น

“ชะดวง + เดื่อย”

ชะดวง คือ อาการที่เป็นริดสีดวงทวาร ส่วนคำว่า **เดื่อย** เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของริดสีดวงที่ไผ่ล่อออกมาจากทวารหนักเป็นลักษณะเรียวยแหลมคล้ายเดื่อยไก่

“ผี + ปลาค้อ”

ผี คือลักษณะอาการของโรค ส่วนคำว่า ปลาค้อ (ปลาช่อน) เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพลักษณะของผีว่ามีลักษณะเหมือนเกล็ดปลาช่อน

“ผี + หัวเอียน”

ผี คือลักษณะอาการของโรค ส่วนคำว่า หัวเอียน (หัวปลาไหล) เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพลักษณะของผีว่ามีลักษณะเมื่ตกลมเล็ก ๆ โผล่ขึ้นมาเหมือนหัวปลาไหล

“คันทมาลา (ผีในลำคอ) + เตื่อยไก่อ”

คันทมาลา คือ ลักษณะอาการของโรค เป็นชื่อเรียกโรคผี ส่วนคำว่า เตื่อยไก่อ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพลักษณะของผีว่ามีลักษณะเหมือนเตื่อยไก่อซึ่งเกิดในลำคอ

จากลักษณะทางภาษาที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการกล่าวถึงลักษณะของโรคโดยการเปรียบเทียบให้เห็นภาพอย่างชัดเจน เช่น ผีปลาค้อ ผีหัวเอียน ผีปลาค้อลักษณะเหมือนหัวปลาค้อ (ปลาช่อน) กลมมน ส่วน ผีหัวเอียน (ปลาไหล) เล็กแหลม จากคำเรียกชื่อที่กล่าวมาทำให้สามารถแยกลักษณะของโรคที่มาจากชื่อเรียกได้อย่างแม่นยำและมีประสิทธิภาพในการรักษามากยิ่งขึ้น

2.1.5 ชื่อแบบการเปรียบเทียบทั้งหมด

จากการวิเคราะห์คำรายการในด้านการตั้งชื่อโรค ปรากฏว่ามีการตั้งชื่อแบบการเปรียบเทียบทั้งหมด เช่น

“ไฟลามโกน” ลักษณะและอาการของไข้หมาป่า เป็นไข้ที่มีอาการลงท้อง (ท้องเดิน) ทั้งอุจจาระ อาเจียน ร้อนใน กระจายน้ำ ทูรนทูราย อีกสองสามวันต่อมาบวมตามแข้งตามขา เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของโรคที่ภายในมีอาการร้อนตั้งไฟ ทูรนทูราย ความร้อนลามไปทั่วร่างกาย คล้ายกับไฟที่ไหม้แล้วลุกลามในโพรงต้นไม้

“ออกเม็ดดำเม็ดแดง” เป็นชนิดของไข้หมาป่าที่มีตุ่ม ลักษณะและอาการไข้ร้อนจัด ออกตุ่มสีแดง สีดำ ปลายตุ่มเป็นยอดแหลม เรียกอีกอย่างว่าออกตาออกแดง ร้ายแรงมาก เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของโรคที่มีตุ่มขึ้น เปรียบเทียบตุ่มนั้นเป็นลักษณะเม็ดสีดำเม็ดสีแดงตามร่างกาย โดยใช้สีกำกับก็เพื่อสามารถวินิจฉัยแยกโรคได้อย่างแม่นยำ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปรากฏกลวิธีการตั้งชื่อโรค หรือลักษณะอาการที่ปรากฏในคำรายการโบราณนั้นมีรูปแบบเฉพาะทางภาษาในการเรียกชื่อ แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ ชื่อเฉพาะ ชื่อที่บ่งบอกชื่อโรคหรืออาการ ชื่อบอกอาการของโรคแล้วตามด้วยอวัยวะที่เกิดโรค ชื่อบอกอาการหรือลักษณะของโรคและตามด้วยการเปรียบเทียบ ชื่อแบบการเปรียบเทียบทั้งหมด การตั้งชื่อโรคของหมอยาในอดีตนั้นสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการใช้ภาษาในเชิงสร้างสรรค์ มีการใช้ชื่อเฉพาะเข้าใจได้ในเข้าใจได้ในสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน หรือในกลุ่มลูกศิษย์ที่เรียนในสำนักของหมอยานั้นๆ ตลอดจนลักษณะการใช้ภาษาการเรียกชื่อโรคที่มีการเปรียบเทียบให้เห็นภาพอย่างชัดเจน นอกจากจะแสดง

ถึงความเชี่ยวชาญทางภาษาเชิงสร้างสรรค์ของหมอยาแล้ว การเรียกชื่อโรคโดยการเปรียบเทียบก็เพื่อการวินิจฉัยและแยกลักษณะของโรคที่แม่นยำเป็นประโยชน์ต่อการรักษาต่อไป

2.2 ภาษาและตัวอักษรที่ใช้จารในตำรายา

2.2.1 ด้านภาษา

ในตำรายานำมาปริวรรตนี้ภาษาที่ใช้ส่วนมากนั้นเป็นภาษาถิ่นอีสาน ลักษณะของถ้อยคำเป็นภาษาเฉพาะถิ่นของคนอีสาน เมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยพื้นฐานทำให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้คนอีสานในอดีตอย่างชัดเจน ดังประเด็นที่จะนำเสนอต่อไปนี้

ด้านการออกเสียง

เสียงบางเสียงไม่มีในระบบเสียงของคนอีสาน เช่น เสียง /ร/ /ช/ แต่จะมีเสียงมาแทน คือ /ฮ/ /ซ/

“รากเป็ล้า”	ออกเสียงเป็น	“ฮากเป้า”
“สีชมชื่น”	ออกเสียงเป็น	“สีชมชื่น”
“ผักซีซ้าง”	ออกเสียงเป็น	“ผักซีซ้าง”

การออกเสียงควบกล้ำของคนอีสานในอดีตนั้นจะไม่ปรากฏระบบเสียงควบกล้ำ เช่น /พร/ /คว/ /กล/ /กว/

“รากพร้าว”	ออกเสียงเป็น	“ฮากพร้าว”
“กล่ำตาควย”	ออกเสียงเป็น	“ล่ำตาควย”
“รากกล้วยตีบ”	ออกเสียงเป็น	“ฮากกล้วยตีบ”
“ต้นตากวาง”	ออกเสียงเป็น	“ต้นตากวาง”

คำนามเรียกชื่อพืช

คำนามที่ใช้เรียกชื่อพืชในตำรายานี้เป็นลักษณะเฉพาะที่เข้าใจได้ในกลุ่มสังคมวัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมการใช้ภาษาที่จะกล่าวต่อไปแสดงให้เห็นว่าผู้คนรู้จักสิ่งเดียวกันแต่เรียกต่างกัน เนื่องมาจากเมื่อภาษาแพร่กระจายห่างจากจุดกำเนิดภาษา ยิ่งห่างไกลกันมากก็ยิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาโดยเฉพาะเสียง ดังนั้นชื่อพืชสมุนไพรจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค หรือแม้กระทั่งภูมิภาคเดียวกันแต่ต่างพื้นที่ห่างไกลกัน ก็ยังเรียกชื่อพืชแตกต่างกัน เช่น

“พืพ่วน (ผีพ่วน)”	ภาคกลางเรียก	“นมควาย”
“หมากเขือบ้า”	ภาคกลางเรียก	“ลำโพง”
“ตากวง”	ภาคกลางเรียก	“ตะก้อง” “กำแพงเก่าขึ้น”
“มุยแดง”	ภาคกลางเรียก	“ตะลุมพุกแดง” “ตุ้มกาแดง”
“ขามป้อม”	ภาคกลางเรียก	“มะขามป้อม” หรือ “กำทวด”

ภาคกลางบางจังหวัด เช่น จังหวัดเพชรบุรี ภาษาท้องถิ่นเรียก “ตำขวด”

“ยาหัว”	ภาคกลางเรียก	“ค้อนกระแต ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้”
“กอฮอ” “เขาฮอ”	ภาคกลางเรียก	“บอระเพ็ด”

วัฒนธรรมการใช้ภาษาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้คนรู้จักสิ่งเดียวกันแต่เรียกต่างกัน เนื่องมาจากเมื่อภาษาแพร่กระจายห่างจากจุดกำเนิดภาษา ยิ่งห่างไกลกันมากก็ยิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาโดยเฉพาะการเปล่งเสียง ดังนั้นชื่อพืชสมุนไพรจึงมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่แต่ละภูมิภาค

คำดั้งเดิมที่ปรากฏในตำรายา

ปรากฏคำกริยา และคำวิเศษที่ใช้ในการรักษาเป็นคำในภาษาอีสานที่เข้าใจได้เฉพาะกลุ่มสังคมวัฒนธรรมอีสาน คำชนิดนี้เป็นคำที่ทันสมัย ไม่ค่อยปรากฏในสังคมวัฒนธรรมอีสานในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนลักษณะเฉพาะตนได้เป็นอย่างดี เช่น

เซอะ ยาชะดวง พาก 1 ให้เอา แอ้มเผาไฟ สมควันแล ให้เอาฝักงวงข้างต้มเซอะ **เซอะ**เป็นคำกริยา ความหมายคือ การประพรม ชำระล้าง

โทะ ยาเสียบหัวข้างฝ่ายเดียว ให้เอา ใบฝี่เสื่อ 1 ใบบูร 1 ใบว่านไฟ 1 ใบส้มป่อย 1 ให้เอาชิง 7 กระจะเทียม 7 ต้าเอาน้ำโทะหัวคันคิงหยาปวดหัว โทะ เป็นคำกริยาความหมายคือ การนำสมุนไพรไปวางปิดบริเวณที่มีอาการในปริมาณที่มากพอสมควร

เจีย ยากงหนองกินแฉ่วให้เอา น้ำมันหมากพร้าวไฟ 1 ดินกะ(ประะ)สิ่วขาว 1 หมากพอกเผาไฟเอาสน้อย เข้าเหยี่ยวเผาไฟเอาน้ำสน้อย น้ำมันงาเป็นน้ำหุงเข้ากันเจียแล **เจีย** เป็นคำกริยา ความหมายคือ การนำสมุนไพรมาผ่านวิธีการปรุงยาแล้ว เอามาขัดหรือถูบริเวณช่องปากหรือฟัน

ตำอิด ยาล่องแก้ว ให้เอา หมากบ้ำลาย 1 รากป่าน 1 รากปกเข้า 1 รากส้มจิง (?) 1 หัวไก่โอก 1 รากตำแย 1 รากหิงหยา 1 รากชะโนดุก (?) 1 หัวดอกพันมหา 1 อันนี้ฝนให้กินแต่ใช้ตำอิดแล **ตำอิด** เป็นคำวิเศษณ์ หมายความว่า แรกเริ่มเดิมที ครั้งแรก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปรากฏการใช้คำดั้งเดิมทันสมัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มวัฒนธรรมอีสาน หรือที่เรียกว่ากลุ่มภาษาไทยถิ่นอีสาน คำเหล่านี้สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการใช้ภาษาของผู้คนได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันคำเหล่านี้ได้เลือนหายไปจากวัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมการใช้ภาษากาคนกลาง ภาษาไทยมาตรฐานของคนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นธรรมชาติในเรื่องอิทธิพลทางภาษา ทำให้คำดั้งเดิม คำเก่า ของกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยถิ่นอีสานเปลี่ยนแปลงถูกลดบทบาทลง และกำลังเลือนหายไปในอนาคตอันใกล้หากไม่มีการอนุรักษ์

คำปริศนาที่ใช้ในการรักษา

จากการวิเคราะห์ตำรายาฉบับนี้ปรากฏคำปริศนาที่เป็นชื่อพืชสมุนไพรแฝงไว้ในตำรับยา เหตุผลที่ต้องปิดบังอำพรางนั้นอาจเป็นเพราะการรักษาของหมออายุในอดีตนั้นเป็นลิขสิทธิ์เฉพาะ บางครั้งการจดบันทึกวิธีการปรุงยาต้องมีปริศนาปิดบังไว้ไม่ให้คนอื่นที่ไม่ใช่ลูกศิษย์ผู้สืบทอดส่วนมากแล้วจะเป็นการอำพรางชื่อพืชสมุนไพร อีกทางหนึ่งก็อาจเป็นการทดสอบความสามารถในการตีความของลูกศิษย์ที่มาเรียน โดยคำปริศนาที่นำมาอำพรางก็จะมีคำพอให้เดาหรือตีความได้ เช่น

เหล็กซีดิน คือ วานตาลเดี่ยว เป็นวานตันไม้ใหญ่ มีรากใหญ่แทงลงไปในพื้นดิน ลักษณะคล้ายเหล็กแทงลงดิน

รุ่มสามเมือง คือ ต้นคันทอง หรือลำบิดงอ คันจ้องในภาษาอีสานความหมายคือรุ่ม ต้นคันทองเป็นไม้ยืนต้นค่อนข้างสูง สูงได้ถึง 12 เมตร ลักษณะใบแผ่ออกปกคลุมเกิดการเปรียบเทียบกับว่ากลมได้ถึงสามเมือง จึงเป็นที่มาของคำว่ารุ่มสามเมือง

แผ่นดินเย็น คือ เประหอม เป็นวานชนิดหนึ่งมีลำต้นเป็นหัวอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวแผ่ราบไปตามพื้นดิน ใบจะงอกงามหน้าฝนเวลาที่พื้นดินเย็น และจะแห้งไปในหน้าแล้ง จึงเป็นที่มาของชื่อแผ่นดินเย็น

ห้องอากาศ คือ น้ำผึ้ง เป็นการเปรียบเทียบเสียงบินทั้ง ๆ ในอากาศ ของผึ้งไว้เป็นปริศนา จึงเป็นที่มาของห้องอากาศ

พาดง่าไม้ คือ บอระเพ็ด ภาคอีสานเรียก เครือกอหอ เป็นลักษณะไม้เถา เป็นเครือเลื้อยไปตามกิ่งไม้จึงเป็นที่มาของคำว่า พาดง่าไม้

ไจ้ธรมี คือ หญ้าหัวหมู มีหัวอยู่ใต้ดินและรากสามารถชอนไช จัดแ่งไปในดิน จึงเป็นที่มาของคำปริศนาไจ้ธรมี

จากคำปริศนาที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากเป็นการซ่อนการอำพรางตัวยาซึ่งเป็นสูตรเฉพาะของบุคคล จะส่งต่อความรู้สูตรยาให้เฉพาะลูกศิษย์หรือคนใกล้ชิดเท่านั้น นอกจากนั้นหมอยาในอดีตยังเป็นผู้ที่ช่างสังเกต มีความชำนาญทางภาษา เปรียบเทียบลักษณะทางภาษากับชื่อเรียกพืชวัตถุได้อย่างสัมพันธ์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างสร้างสรรค์และแยบยล

2.3 รูปแบบการรักษา

จากการวิเคราะห์รูปแบบในการรักษาของหมอยาพื้นบ้านในครั้งนี้ มีการรักษาหลายรูปแบบหลายขนาน มีการนำใช้ พืชสมุนไพร สัตว์ วัตถุ มาประกอบเข้ายา มีการรักษาทั่วไปตั้งแต่ใช้ยาขนานเดียว ไปจนถึงการรักษาที่ต้องใช้ยาหลายขนาน ตลอดจนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งกำลังใจให้คนเจ็บไข้ในการรักษาก็มีคาถาอาคม บัตรพาลีพิธีกรรมเข้ามาด้วย รูปแบบการรักษาแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

2.3.1 การรักษาโดยใช้ยาขนานเดียว

รูปแบบการรักษาจะขึ้นต้นด้วย ชื่อโรคหรืออาการที่ปรากฏ ตามด้วยปริมาณของพืชสมุนไพร สัตว์ หรือธาตุวัตถุที่ใช้ จบด้วยวิธีการปรุงสมุนไพรในการรักษา ตัวอย่างเช่น

“**ยาผีในหู** ให้เอางาช้าง 1 ในฝ้าย 1 ใบหมากแปบ 1 ต้นสะมัด 1 ให้เอาเชือกบ้านเอ็ดเป็นหม้อแล้วเอาน้ำมันงคิบเป็นน้ำหุงทาตีหายแล”

นอกจากนี้การลงท้ายในขนานนั้น ๆ จะจบด้วยคำที่ทำให้กำลังใจสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนไข้ ความน่าเชื่อถือให้กับหมอยาด้วย ส่วนมากจะลงท้ายด้วยคำว่า “**ตีแล**” “**หายแล**” ตัวอย่างเช่น

“**ยาดตาเข้าฝ้า** ให้เอาหมากกะโดน 1 ต่าปั่นเอาน้ำมันนั้น ให้เอาหม้อใหม่มาต้มเคี่ยวให้ขุ่นแล้ว น้ำมันคนก็ใส่ต้มกัน แล้วจึงหยอดใส่ตีแล”

“**ยาลมพฤษย์** ให้เอา ตาไผ่บ้าน 1 ตาไผ่ช่างไฟ 1 ไผ่ช่างคำ 1 ตาอ้อยดำ 1 รากหมาก 1 รากท้าว 1 รากหมากชาติ 1 รากไล่ 1 รากข่อย 1 ฝนกินหายแล”

การรักษาโดยใช้ยาขนานเดียวนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการรักษาโรคทั่วไป ซึ่งไม่ใช่โรคที่อันตรายและแรงตัวมากนัก หมอยาจึงรักษาโดยใช้ยาเพียงขนานเดียวก็ทุเลาและหายดีได้

2.3.2 การรักษาโดยใช้ยาหลายขนาน

รูปแบบการรักษานี้จะขึ้นต้นด้วย ชื่อโรคหรืออาการที่ปรากฏ ตามด้วยปริมาณของพืชสมุนไพร สัตว์ หรือธาตุวัตถุที่ใช้ ตามด้วยวิธีการปรุงสมุนไพรในการรักษา ในการรักษารูปแบบนี้จะมีการใช้ยาหลายขนานเพิ่มเติมเข้ามา ถ้าโรคหรืออาการนั้นรักษายากตำรับนั้นอาจจะมี 4 – 5 ขนาน โดยใช้คำว่า “**พาก 1**” ซึ่งหมายถึงขนานต่อมาจากขนานแรกที่รักษา เช่น

ยาชะดวงท้องในไส้กั๊ต

ให้เอาฮากชะคิง 1 เคือพายสง 1 เอาเคือหมูทอก 1 ต้มกินดีแล ฯ

พาก 1 ให้เอาผักหวานบ้านต้มกินดีแล ฯ

พาก 1 ให้เอาฮากคัดเค้า 1 ฮากตีนจำ 1 ฮากหนามขอ 1 ต้มกินดีแล ฯ

พาก 1 ให้เอาหนามไผ่ต้มกินดีแล

จากตัวอย่างข้างเป็นการรักษาโรคท้องในท้องในไส้ มีการใช้ยาถึง 4 ขนานด้วยกัน ถ้าใช้ยาขนานแรกไม่หายก็จะใช้ขนานต่อมาเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นว่า โรคที่ทำการรักษามีความยากและซับซ้อนขึ้นจึงมีการใช้ยาและแนวทางการรักษาหลายขนาน

2.3.3 การรักษาโดยใช้ยาและคาถาอาคม

รูปแบบการรักษานี้จะขึ้นต้นด้วย ชื่อโรคหรืออาการที่ปรากฏ ตามด้วยปริมาณของพืชสมุนไพร สัตว์ หรือวัตถุที่ใช้ ตามด้วยวิธีการปรุงสมุนไพรในการรักษา และลงท้ายด้วยคาถาอาคม เช่น

“**ยาไค่พอง** ให้เอา ปูผักเสี้ยน ขมิ้น ตำใส่น้ำมันงา แลน้ำมันงาโตะดีแล ให้เสกคาถาอันนี้เปาเทอญ ให้ว่าดังนี้ ฯ อธิปัสสาวกาโตตั้งตีสอปปยสวิปลิสปฏิบัติยัดโดห่ง โหมงคา เอกมเมกมปิ เอกทธาปหินยานุณีทุกขาเขยนโตสกกตวสกวาวูอง้วองสวหะสวาหุปาตติกโมติสัดติเม กสปลัด”

ตำรายาที่มีคาถาอาคมกำกับเป็นภาษาบาลีนั้น ในมุมมองของผู้เขียนมี 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. ตำรายาที่มีคาถาอาคมกำกับเป็นภาษาบาลี นั้นแสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์ตำรายา มีนัยแห่งพุทธโอสธ ในตัวอย่างที่ยกมาในคัมภีร์ใบลานใช้บทสมโพชนกต์เข้ามาแทรก ถ้ามีบทในตำรายาย่อมแสดงว่าพุทธมรดกมีส่วนในการกำกับยาเยียวยาความเจ็บไข้ได้ป่วย สะท้อนให้เห็นว่าหมอยาในอดีตของจังหวัดบุรีรัมย์นั้นได้รับอิทธิพลทาง

พุทธศาสนา และได้ประยุกต์สร้างสรรค์ออกมาเป็นหนึ่งในกระบวนการขั้นตอนการรักษาอย่างแยบยล

2. สะท้อนความเชื่อในการรักษาโดยใช้ตัวยาสมุนไพรและคาถาอาคม เพิ่มความน่าเชื่อถือความเข้มแข็งของตำรายา ในความเชื่อนั้นคาถาอาคมสามารถดลบันดาลให้อาการเจ็บไข้ได้ป่วยหายหรือทุเลาลง แต่ในอีกทางหนึ่งอาจเป็นกุศโลบายที่ทำให้ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยมีกำลังใจดี ในลักษณะจิตสั่งกาย เมื่อกำลังใจดีก็ส่งผลให้อาการเจ็บไข้ได้ป่วยทุเลาลง

Klinhom (1999, p. 83) กล่าวถึงคาถากำกับยาว่า มีจุดประสงค์ในการใช้ดังนี้

1. เป็นการจัดระเบียบทางจิตใจให้ทั้งหมอและผู้ป่วยมีจิตใจที่สงบมีสมาธิ อากาศพุ่งซ่านป่วนภายในลดลง การเตรียมจิตใจของทั้งหมอและผู้ป่วยมีผลต่อการรักษา เพราะเมื่อจิตใจพร้อม มีความเชื่อมั่นในการรักษา สามารถสร้างแรงกระตุ้นให้มีการตอบสนองต่อการรักษาได้ดียิ่งขึ้น หมอพื้นบ้านเชื่อว่า ถ้าสุขภาพจิตดีมีศรัทธาทำให้อาการเจ็บป่วยลดลงได้ส่วนหนึ่ง

2. ความยาวของคาถาเป็นเครื่องกำหนดขนาดของยา เนื่องจากหมอยาพื้นบ้านไม่มีเครื่องชั่ง ตวง วัด ดังนั้นการฝนยา การต้มยา จึงต้องใช้ความยาวของบทสวดมนต์เป็นหลักในการกำกับขนาดของยาที่ใช้ รวมถึงการกำหนดระยะเวลาในการปรุงยาด้วย

2.3.4 การรักษาโดยใช้ยา และเครื่องบูชา

รูปแบบการรักษานี้จะขึ้นต้นด้วย ชื่อโรคหรืออาการที่ปรากฏ ตามด้วยปริมาณของพืชสมุนไพร สัตว์ หรือวัตถุที่ใช้ ตามด้วยวิธีการปรุงสมุนไพรในการรักษา และลงท้ายด้วยเครื่องบูชาครู เช่น

ยาไคพองเจ็บдук

ให้เอา ใบชี่ก้าน้อย งามดา วานไฟ ขมิ้นตำใส่ น้ำมวกอุ่น โปะดีแลคยา บาด 1 เหล้าก่อง 1 ไช่หน่วย 1 ซินกับแพรวา 1 ขวย (กรวย ใบตองกล้วยหรือกระดาษที่ทำปากให้กว้างกันแหลม สำหรับเหน็บเครื่องสักการะ มีดอกไม้รูปเทียน) แลให้คะลำกันเทอญหายแล

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นความเชื่อในการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้คนอีสานในอดีต ที่ยังยึดโยงอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม โดยเชื่อว่าโรคหรืออาการจะหายหรือทุเลาลงนั้น นอกจากรักษาด้วยตัวยาก็จะต้องมีการบูชาครูซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปพร้อมกัน โดยในตัวอย่างปรากฏเครื่องบูชาครู ซึ่งอีสานเรียกว่า “คาย” ดังนี้ มีเงิน 1 บาท เหล้า 1 ไช่กุ่ม ผ้าซินผ้าแพรวา และกรวยใบตองที่มีดอกไม้รูปเทียนเพื่อสักการะ

2.3.5 การรักษาโดยใช้ยา เครื่องบูชาและพิธีกรรม

รูปแบบการรักษานี้จะขึ้นต้นด้วย ชื่อโรคหรืออาการที่ปรากฏ ตามด้วยปริมาณของพืชสมุนไพร สัตว์ หรือวัตถุที่ใช้ ตามด้วยวิธีการปรุงสมุนไพรในการรักษา และลงท้ายด้วยเครื่องบูชาครู และมีพิธีกรรมร่วมด้วย เช่น

“ยาถูกตายในท้องรบกวนอก ให้เอา ฮากหูฮานใส่ น้ำผึ้งกินออกแล ฯ ให้หาหม้อปากบานบั้งน ผิวค้ำงหม้อกินยา ให้เอาใบตองกล้วยตีบมาห่อปากหม้อ แล้วจึงเอาข้าวสารใส่แต่ (เล็กน้อย) หมากคำ 1 ตาเหลว หน้าจัว (เครื่องหมายที่สานขัดด้วยไม้ไผ่ ใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ) 4 อัน ให้แบ่งก่อนเส้า (นำก้อนหินมาวางเป็นเตา) ฟินค่าตอก ผู้ป่วย) ให้เอา ฟินใส่ทางเดียวกันแล้วจึงปิดเป่าเสียให้แห้งโง (กระทงบัตรพลี) หน้าจัว มื้อดำอดิ (วันแรก) นั้นให้แห้ง 3 โง มื้อลุน (วันถัดมา) ให้แห้ง 4 โงขึ้นไปตาต่อเท่าฮอด (จนถึง) 9 โง 9 มื้อแล ให้เอา ข้าวดำแดงข้าวเหลือง แกงส้มแกงหวานตั้งเดียวกัน ดอกไม้ ขาว เขียว ดำ แดง ตั้งเดียวกันแลฯฯ คายปัว (เครื่องบูชาในการรักษา) ให้มีหมากเบ็ง (ขันหมากเบ็ง) 3 ฐาน ขวย (กรวยใบตองกันแหลม) ดอกไม้ขาวแห้งเป็นแล เงินบาทก็เป็น เงินฮ้อยก็เป็นแล ฯ ให้สบ คาถา อันนี้ใส่หม้อยา 7 คาบ แล้วจึงค้ำงหม้อเทอญ สบเข้าว่าใส่ชูโง สบใส่โงไปพอกเสียเท่าหมด 9 โง 9 มื้อ นั้นเทอญจึงเซาแล โอมดับสกวา สุสกวา สุสกวา สุสกวา สุโอมสวาหับ 7 ทีแล”

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏกระบวนการรักษาตั้งแต่การใช้ตัวยาในการรักษาแล้วตามด้วยพิธีกรรม คือ ก่อนดื่มยา ต้องมีเครื่องบูชา คือ หมาก ตาเหลวหน้าจัว (ไม้ไผ่สานรูปสามเหลี่ยม เป็นสัญลักษณ์ในการป้องกันสิ่งไม่ดี หรือสิ่งชั่วร้ายตามความเชื่อตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เช่น เมื่อจะเริ่มปลูกข้าว โดยนำตาเหลวมัดติดกับไม้ไผ่ แล้วปักทั้ง 4 มุม บอกกล่าวว่า ขอให้ได้ข้าวเยอะๆ อย่าให้สัตว์มารบกวน) แล้วปิดเป่า หลังจากนั้นต้องมีพิธีกรรมต่อเนื่องจากการรักษา คือการบัตรพลีสะเดาะเคราะห์ โดยให้แต่งกระทงสำหรับบัตรพลี วันแรกแต่งไปบัตรพลี 3 กระทง วันที่สอง 4 กระทง จนครบ 9 กระทง เครื่องบัตรพลีในกระทงมี ข้าวดำ แดง ขาว เหลือง แกงส้มแกงหวาน ดอกไม้ ขาว เขียว ดำ แดง ตามด้วยคายค่าบูชาครูในการรักษา

ข้างต้นสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการบัตรพลี พิธีกรรม สะเดาะเคราะห์ ที่ปรากฏในช่วงท้ายของการรักษา ความเชื่อของผู้คนอีสานในอดีตเชื่อว่า โรคภัยไข้เจ็บบางอย่างอาจเกิดจากเจ้ากรรมนายเวร หรือกรรมเก่า เพราะฉะนั้นแล้วเมื่อรักษาด้วยยาจากหมอแล้วต้องมีพิธีกรรมการบัตรพลีเสียเคราะห์เสียเชิญ จึงจะทำให้อาการการเจ็บไข้ได้ป่วยหายหรือทุเลาลง อีกทางหนึ่งก็คงเป็นกุศโลบายเพื่อให้ผู้ป่วยมีความกำลังใจในการรักษาโรค

2.4 ตัวยาที่ใช้ในการรักษา

จากการวิเคราะห์รูปแบบในการรักษาของหมอยาพื้นบ้านในครั้งนี มีกร รักษาหลายรูปแบบหลายขนาน มีการนำใช้ตัวยาที่หลากหลาย โดยแบ่งเป็น พิษวัตดู สัตว์วัตดู ธาตุวัตดู และมีตัวทำละลายผสมยาให้เข้ากันคือ น้ำกระสายยา

2.4.1 พิษวัตดู

คือ พิษสมุนไพรมตามท้องถื่นที่นำมารักษาด้วยวิธีทางแพทย์พื้นบ้าน ตัวอย่างเช่น

“ในหมากบ้า เห็ดแดงแห ใบเป่า หมากบวบลิง หมากเขือบ้า เครือหมากขี้กา หุ่งแดง พริก กระเทียม จันแดง จันผา”

2.4.2 สัตว์วัตถุ

คือ ยาที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ เช่น หนัง เขา กระดูก หรือตัวของสัตว์ที่นำมาทำยา ตัวอย่างเช่น

“เขากวาง แมงมุม หนังแรด บิงเหลื่อม ฟงกบ ฟงเขียด หางปลากระเบน”

2.4.3 ธาตุวัตถุ

คือ หิน ดิน หรือแร่ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่นำมาใช้เป็นยา เช่น

“เงิน คำ(ทองคำ) ขามืดสะนา(มิตทองเหลืองตัดหมาก) ดินชายคา ปูนละคร”

2.4.4 น้ำกระสายยา

คือ น้ำหรือของเหลวที่ใช้สำหรับละลายตัวยาให้เข้ากัน เพื่อแต่งกลิ่นให้กินง่าย ให้ออกฤทธิ์เร็ว และทำให้ยาออกฤทธิ์แรงขึ้น เช่น

“น้ำเหล้า น้ำเหล้าเด็ด น้ำพังกา น้ำนมคน น้ำมะนาว น้ำขาวข้าว”

น้ำเหล้ากับน้ำเหล้าเด็ด มีความแตกต่างกันตรงที่น้ำเหล้าเด็ดมีฤทธิ์ที่สูงกว่า ส่วนน้ำพังกานั้น จากการสังคายนานี้ได้ข้อความเห็นที่แตกต่างกันออกไป คือ

1. น้ำขาคบ้าน ในอดีตบ้านนั้นมุงด้วยหญ้าคา เมื่อจำเป็นใช้น้ำกระสายยาตัวนี้ก็จะเอาน้ำสาตขึ้นไปบนหลังคา แล้วรองเอาน้ำที่ตกผ่านหญ้าคาที่มุงหลังคา
2. น้ำที่ได้จากการหมักเหล้าสาโท แต่เป็นน้ำก่อนที่จะเป็นเหล้าสาโท
3. น้ำที่อยู่ในดินตามแนวชายคา

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ตำรายาในคัมภีร์โอสถทั้ง 2 ฉบับของวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการปริวรรตคัมภีร์โอสถขนาดสั้นจำนวน 2 ฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมอีสาน เพื่อมาศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์โอสถ โดยการปริวรรตนั้นเป็นการปริวรรตโดยใช้วิธีถอดความครั้งเดียว โดยเป็นการถอดความแบบผสมผสาน ระหว่างการถอดความจากต้นฉบับเดิมและความเหมาะสมบางประการสำหรับการบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ด้วยเหตุผลว่า ภาษาที่ปรากฏในเอกสารโอสถเป็นภาษาถิ่นซึ่งออกเสียงวรรณยุกต์แตกต่างจากภาษาไทย ขณะเดียวกัน ภาษาที่ใช้ในการปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน จึงพยายามรักษาอักขรวิธิตามการเขียนแบบเก่าในบางคำซึ่งเป็นคำดั้งเดิม และบางคำบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันเพื่อคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ ส่วนการวางรูปสระและตัวสะกดที่วางไว้บนและล่างบรรทัด ซึ่งเป็นอักขรวิธีแบบอักษรธรรมอีสานไม่รักษาไว้เนื่องจากมีข้อจำกัดในระบบการสะกดคำที่แตกต่างจากภาษาไทยปัจจุบัน ตลอดจนระบบการพิมพ์จึงเขียนเป็นแบบภาษาไทยปัจจุบันแทน

ลักษณะเด่นและองค์ความรู้ในคัมภีร์โบลาน ทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านของผู้คนอีสานในอดีตที่ผ่านมาในประเด็นดังต่อไปนี้ 1. ปรากฏการเรียกชื่อโรคและลักษณะอาการมีรูปแบบเฉพาะทางภาษา ปรากฏกลวิธีการตั้งชื่อโรค หรือลักษณะอาการที่ปรากฏในตำรายาโบราณนั้นมีรูปแบบเฉพาะทางภาษาในการเรียกชื่อ แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ ชื่อเฉพาะ ชื่อที่บ่งบอกชื่อโรคหรืออาการ ชื่อบอกอาการของโรคแล้วตามด้วยอวัยวะที่เกิดโรค ชื่อบอกอาการหรือลักษณะของโรคและตามด้วยการเปรียบเทียบ ชื่อแบบการเปรียบเทียบทั้งหมด การตั้งชื่อโรคของหมอยาในอดีตนั้นสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการใช้ภาษาในเชิงสร้างสรรค์ มีการใช้ชื่อเฉพาะเข้าใจได้ในเข้าใจได้ในสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน หรือในกลุ่มลูกศิษย์ที่เรียนในสำนักของหมอยานั้น ๆ ตลอดจนจนลักษณะการใช้ภาษาการเรียกชื่อโรคที่มีการเปรียบเทียบให้เห็นภาพอย่างชัดเจน นอกจากนี้จะแสดงถึงความเชี่ยวชาญทางภาษาเชิงสร้างสรรค์ของหมอยาแล้ว การเรียกชื่อโรคโดยการเปรียบเทียบก็เพื่อการวินิจฉัยและแยกลักษณะของโรคที่แม่นยำเป็นประโยชน์ต่อการรักษาต่อไป 2. ภาษาและตัวอักษรที่ใช้จารตารายฉบับนี้เป็นภาษาอีสานดั้งเดิม และใช้อักษรธรรมอีสานในการบันทึกสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการใช้อักษรและภาษาของผู้คนได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันวัฒนธรรมการใช้อักษรและภาษากำลังจะเลือนหายไปจากวัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมการใช้ภาษากลางภาษาไทยมาตรฐานของคนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นธรรมชาติในเรื่องอิทธิพลทางภาษา ทำให้คำดั้งเดิม คำเก่า ของกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยถิ่นอีสานเปลี่ยนแปลงถูกลดบทบาทลง และกำลังเลือนหายไปในอนาคตอันใกล้หากไม่มีการอนุรักษ์ 3. รูปแบบการรักษา มีตั้งแต่การเข้ายาขนานเดียว ไปจนถึงการรักษาที่ต้องใช้ยาหลายขนาน การนำใช้ด้วยที่โลกหลาย โดยแบ่งเป็นพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ และมีตัวทำละลายผสมยาให้เข้ากันคือน้ำกระสายยา ตลอดจนเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้คนเจ็บไข้ในการรักษาก็มีคาถาอาคมและการประกอบพิธีกรรมเข้ามาด้วย

การอภิปรายผลในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำรายาจากคัมภีร์โบลานที่จารด้วยอักษรธรรมฉบับวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทธโสธร จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยเป็นการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ปรากฏในตำรายา ปรากฏงานวิจัยที่สอดคล้องกันคือ Thongpen et al. (2022) ศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารต้นฉบับตำรายาแพทย์แผนไทยวัดจุงนางตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบตำรับยาในการรักษาโรค และจำแนกสารัตถะของตำรับยาตามกลุ่มอาการ และพบ พืชวัตถุ ธาตุวัตถุ สัตว์วัตถุ และน้ำกระสายยาในการปรุงยา Wonglakhon (2009) ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของหมอพื้นบ้าน ศึกษาถึงจริยธรรมสำหรับหมอพื้นบ้าน และจริยธรรมของหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร เป็นประเด็นที่สอดคล้องในเรื่องของแนวทางในการรักษาที่ต้องอาศัยพุทธคุณ คาถาอาคม เป็นที่พึงพอใจในการรักษา Tanta Ariya (2005) ได้ศึกษาวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา ผลการศึกษาพบว่า ด้านกลวิธีการเขียนมีการขึ้นต้นและลงท้ายของตำรายาทุกเล่ม ภาษาที่ใช้บันทึกเป็นร้อยแก้ว ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทยกลางและมีภาษาถิ่นใต้แทรกอยู่ด้วย ความเชื่อที่ปรากฏพบว่ามี 2 ประเภท คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับบุญกรรมและนรก ส่วนความเชื่อพื้นบ้านได้แก่ ไสยศาสตร์ ด้านพิธีกรรมพบ 2 วิธี ได้แก่ พิธีไหว้ครู และพิธีบตรพลีแม่ชื่อ การศึกษาเชิงบทบาทหน้าที่จำแนกเป็น 3 ประเด็นได้แก่ หน้าที่ของพิธีกรรม ตำรายา และหมอยา ซึ่งทำให้เห็นวาทัง 3 ประเด็นล้วนมีบทบาทหน้าที่ต่อจิตใจเป็นสำคัญ Sonpradit (2003) ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้าน การแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือบุด โดยมีศึกษาหนังสือบุดหรือสมุด

ขอยืนยันเป็นหนังสือโบราณของภาคใต้และสัมผัสภาษณ์หมอพื้นบ้าน วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อปริวรรต ตำรายาพื้นบ้านและบันทึกเป็นภาษาปัจจุบัน เพื่อจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการปริวรรตเป็นฐานข้อมูลและคลังข้อมูลประเภทเอกสาร และเพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเป็นองค์ความรู้โดยจำแนกตามสารัตถะเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ในประเด็นด้านความเชื่อในการรักษาได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Trichan (1985) ได้ศึกษาตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ในด้านภาษาและคติความเชื่อสรุปผลได้ดังนี้คือ ด้านภาษาเป็นรูปแบบการเขียนที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ การบันทึกตำรายาส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้ว อักษรวิธีที่ใช้ส่วนใหญ่ต่างจากปัจจุบัน การสะกดการันต์หรือประสมอักษรไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ถ้อยคำและภาษาเป็นสำนวนเก่าพื้นสมัย ด้านคติความเชื่อที่ปรากฏได้แก่ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องเคล็ดและข้อห้าม

ในงานวิจัยนี้มีความเอกภาพในองค์ความรู้ที่แตกต่างจากที่กล่าวมาข้างต้น คือเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นไปที่การปริวรรต ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์โบราณตำรายากลุ่มวัฒนธรรมอีสานในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะเด่นที่ปรากฏในตำรายาซึ่งผลการวิจัยสะท้อนองค์ความรู้ภูมิปัญญาการรักษาของผู้คนในอดีต มีการใช้ภาษาแบบเปรียบเทียบในการเรียกชื่อโรค มีการวิเคราะห์รูปแบบในการรักษา ปรากฏการนำใช้พืชสมุนไพร สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการรักษาอาการเจ็บไข้ นอกจากการรักษาทางกายแล้วหมอยาพื้นบ้านยังมีกุศโลบายอันแยบยลผ่านมิติความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน โดยนำคาถา เครื่องบูชาบัตร์พลี และพิธีกรรม มารักษาทางจิตใจ จนนำไปสู่สุขภาพของผู้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ตำรายาในคัมภีร์โบราณทั้ง 2 ฉบับนี้ จึงสะท้อนสภาพวิถีชีวิต องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์ในอดีต การพึ่งพาอาศัยของคนกับธรรมชาติแวดล้อมและความเชื่ออย่างสมดุล

References

- Chanawet, C. (2009). **Medical texts of Wat Thamuang, Selaphum district, Roi Et province Vol 1.** Mahasarakham: Mahasarakham University Press. (In Thai)
- Klinhom, U. (1999). **Clarification of Traditional Medicine in Palm Manuscript, Northeastern Thailand: Mak Mai Fever Case Study.** Bangkok: Usa Printing. (In Thai)
- Nathalang, E. (2001). **Isan wisdom** (2nd ed.). Bangkok : Amarin. (In Thai)
- Piyawit, K. (1989). **Language and belief in folk medical texts from Wat Ping, Chokchai district, Nakhonratchasima province** (Master's thesis). Mahasarakham University. (In Thai)
- Sonpradit, C. (2003). **Southern Regional Local Wisdom in folk medicine from paper manuscript.** Suratthani: Suratthani Rajabhat University. (In Thai)
- Tanta Ariya, S. (2005). **An analysis of Traditional Thai formulars of herbal medicines recorded in Pang' Nga manuscripts** (Master's thesis). Silpakorn University. (In Thai)
- Thamwat, J. (1994). **Local literature: Isan-Lan Chang.** Maha Sarakham : Mahasarakham University. (in Thai)
- Thongpen, P. Tankaya, P., Todsieng, S., Phowen, S., & Sangngern, P. (2022). An analytical study of a manuscript documentary of Thai traditional medical texts of Chung Nang temple Muang Phitsanulok district, Phitsanulok province. **Journal of Language and Thai Literature**, 39, (2), 85-132. (In Thai)
- Trichan, A. (1985). **A study of the language and beliefs in folk medicine literature from samut Thai of suphan buri , Nakhon Pathom and Samut Sakhon Province** (Master's thesis). Srinakharinwirot University. (In Thai)
- Wonglakhon, P. K. (2009). **Ethics Study of Local Herbal Medicine Doctor's Treatment in Opinions of Local Herbal Medicine Doctors in Udonthani Municipal Area** (Master's thesis). Mahachulalongkorn Rajavidyalaya University. (In Thai)